

Fecr Yayınları: 823

KAHİRE'NİN KURUCUSU
Fâtımî Halifesi Mu'izz-Lidînilâh

Dr. Furkan ERBAŞ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mayıs 2024

ISBN: 978-625-6602-76-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KAHİRE'NİN KURUCUSU

Fâtımî Halifesi Mu'izz-Lidînillâh

Dr. Furkan ERBAŞ

Ankara 2024

Dr. Furkan ERBAŞ

1989 yılında İstanbul'da doğdu. 2012 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinden mezun oldu. 2017 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları bölümünde yüksek lisansını bitirdi. 2017-2023 yılları arasında Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), Araştırmacı Yetiştirme Projesi (AYP) kapsamında üçüncü dönem bursiyerliğe hak kazandı. 2024 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları bölümünde doktorasını bitirdi. Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakóltesinde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmakta olan yazar evli ve iki çocuk babasıdır.

ÖN SÖZ

İfrîkiye’de kurulan Fâtumî Devleti (297-567/909-1171) hüküm sürdüğü yaklaşık 260 yıllık süreç ile İslâm tarih ve medeniyetinde önemli bir yere sahiptir. Şîîsmâilî anlayışa sahip Fâtumîler kuruldukları andan itibaren İfrîkiye’nin doğusunda ve batısında hakimiyet alanlarını genişletme çabası içerisinde oldularsa da ilk üç halife döneminde devlet siyasî ve askerî açıdan hedeflenen noktaya gelememiştir. Nitekim Mağrib’in tamamında ancak dördüncü Halife Mu’izz-Lidînillâh döneminde tam bir hakimiyet sağlanabilmiş ve Endülüs Emevî Devletinin bölge üzerindeki nüfuzuna büyük ölçüde son verilmiştir. Yine onun döneminde Bizans İmparatorluğu ile sürdürülen başarılı mücadele neticesinde Sicilya ve İtalya’nın güneyinde üstünlük sağlanabilmiştir. Öte yandan önceki halifeler döneminde bir türlü ele geçirilemeyen Mısır bu dönemde hakimiyet altına alınmıştır. Ardından bugünkü Suriye topraklarını içine alan Bilâdüşşam bölgesinin büyük bir bölümünü ele geçirmek suretiyle Fâtumî Devletinin o günkü İslâm dünyasının en büyük güçlerinden biri haline gelmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak Hicaz’da hutbelelerin kendi adına okunmasını sağlayarak daha önceki Fâtumî halifelerinin gerçekleştiremediği büyük bir başarıya imza atmıştır. Hilâfet merkezini kendi inşâ ettirdiği Kahire şehrine taşımak suretiyle Fâtumîler’in Mısır dönemini başlatmış, ayrıca yaptırdığı Ezher Cami ile İslâm dünyasında felsefî, dinî ve içtimaî hareketlere liderlik edilmesinin zeminini hazırlamıştır. Onun İsmâilî doktrinine getirdiği yeni yaklaşımlar mezhebin gelişmesinin ve yaygınlaşmasının önünü açmış ve doğu bölgelerinde daileri vasıtasıyla Şîî-İsmâilî taraftarların artmasını sağlamıştır. Neticede Mu’izz’in halifeliği döneminde Fâtumîler, siyasî, askerî, dinî, kültürel ve sosyal alanlarda büyük başarılar elde etmişlerdir.

Fâtumîler’in en önemli dönemlerinden birini teşkil eden Halife Mu’izz dönemi hakkında Türkiye’de herhangi bir ilmî çalışmanın yapılmamış olması, bizi İslâm tarihinde önemli bir yer tutan bu dönemi incelemeye sevketti. Yine ilgili dönem hakkında diğer dillerde yapılan çalışmaların kaynak, analiz ve değerlendirmeler noktasında ikmal edilmesi gerektiğini tespit etmemiz de bu dönemi çalışma konusu olarak belirlememizde destekleyici bir unsur oldu. Fâtumî Devletinin yaklaşık 23 yılını (341-365/953-975) ele aldığımız bu çalışma, giriş kısmı ve üç bölümden müteşekkildir. Araştırmanın konusu, önemi, hedefi, yöntemi ve kapsam ve içeriğinin yer aldığı giriş kısmında ayrıca bu çalışmada yararlandığımız kaynaklar ve araştırma eserler tanıtılmış ve Fâtumîler’in kuruluş safhası olan Mu’izz öncesi ilk üç halife dönemi ele alınmıştır. Halife oluşu ve dönemdeki siyasî ve askerî olaylar başlıklı birinci bölüm içerisinde Halife Mu’izz’in velihtlik öncesi hayatı, veliht ilân edilmesi ve halife oluşu, Fâtumîler’in Mağrib’i hâkimiyet altı-

na alması, Endülüs Emevî Halifeliği ile ilişkiler, Bizans İmparatorluğu ile ilişkiler, İhşîdîler ile ilişkiler, Karmatîler ile ilişkiler, hilâfet merkezinin Mansûriye'den Kahire'ye taşınması ve son olarak Mu'izz'in veliaht ataması, vefatı ve şahsiyeti adlı konuları ele aldık. İkinci bölümde Mu'izz döneminde Fâtümîler'in Mağrib ve Mısır'daki idarî, adlî, malî ve askerî teşkilâtların durumunu ortaya koymaya çalıştık. Üçüncü ve son bölümde ise Mu'izz döneminde Fâtümîler'de dinî, ilmî, edebî, kültürel ve sosyal hayatı inceledik.

Çalışmanın hazırlanması aşamasında yönlendirmeleri, direktifleri ve tenkitleleriyle eserin bu aşamaya gelmesine büyük katkı sunan çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Saim Yılmaz'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Çalışmanın aşamalarında sundukları kıymetli katkılar vesilesiyle saygı değer Prof. Dr. Levent Öztürk hocama şükranlarımı sunarım. Yine kıymetli Doç. Dr. Emrah Kaya hocama da çalışmanın bu aşamaya gelmesinde yaptıkları değerli katkılardan ötürü müteşekkirim. Çalışmamızın bu aşamaya gelmesinde önemli payı olan Doç. Dr. Halil İbrahim Hançabay hocama ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Bursiyeri olduğum Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezine (İSAM) bağlı Araştırmacı Yetiştirme Projesi (AYP) kapsamında bizlere gerekli kolaylıkları gösteren, çalışmalarımızda rahat etmemiz için imkânları seferber eden tüm akademik ve idarî çalışanlara müteşekkirim. Yine Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi'nde (İSAM) çalışanlara kütüphane noktasında sundukları hizmet ve katkılardan ötürü teşekkür ederim. Beni yetiştirip bugüne gelmemi sağlayan, dua, temenni ve teşvikleri ile arkamda olduklarını hissettiren sevgili anne ve babama, abim ve kardeşlerime en içten şükranlarımı sunuyorum. Son olarak gösterdiği anlayış ve sabır ile desteklerini her zaman gördüğüm sevgili eşim Adile Kübra'ya, "babam devamlı ders çalışıyor" şeklinde sürekli sitem etmesine rağmen annesiyle birlikte aynı sabrı ve anlayışı gösteren biricik oğlum Ali Tarık'a ve gözümüzün nuru olan Ahsen Neda'ya en kalbî şükranlarımı sunuyorum.

Furkan ERBAŞ

26.01.2024

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	5
GİRİŞ	9
Araştırmanın Konusu.....	9
Araştırmanın Önemi.....	9
Araştırmanın Amacı	10
Araştırmanın Yöntemi	11
Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği	11
Kaynaklar ve Araştırmalar	12
Mu'izz-Lidînilâh Öncesi Fâtımî Devleti Tarihine Kısa Bir Bakış	29

BİRİNCİ BÖLÜM

HALİFE OLUŞU VE DÖNEMİNDEKİ SİYASÎ VE ASKERÎ OLAYLAR	47
1.1. Veliâtlık Öncesi Hayatı ve Veliâht Tayin Edilmesi.....	47
1.2. Halife Oluşu	52
1.3. Mağrib'in Tamamında Yeniden Hâkimiyet Sağlanması.....	58
1.3.1. İfrîkiye'de İsyân Eden Hâricî Berberî Kabilelerin İtaat Altına Alınması	60
1.3.2. Mağribü'l-Evsat ve Mağribü'l-Aksâ'nın Yeniden Hâkimiyet Altına Alınması63	
1.3.3. Mağrib'in İdaresinin Bulukkîn b. Zîrî'ye Verilmesi	75
1.4. Endülüs Emevî Halifeliği ile İlişkiler.....	80
1.4.1. İki Taraf Arasındaki Soğuk Savaşın Sıcak Savaşa Dönüşmesi	82
1.4.2. Mağribü'l-Aksâ'nın Endülüs Emevî Hâkimiyetine Geçmesi	87
1.5. Bizans İmparatorluğu ile İlişkiler	90
1.5.1. Sicilya ve İtalya'nın Güneyindeki Savaşlar Sonrasında Antlaşma Sağlanması.....	92
1.5.2. Bizans'ın Girit Adasını Ele Geçirmesiyle Antlaşmanın Bozulması.....	100
1.5.3. Sicilya'daki Taormina ile Rometta'nın Ele Geçirilmesi ve Sonrasında Meydana Gelen Savaşlar	107
1.5.4. İmzalanmış Yeni Antlaşma ile Sicilya'da Hâkimiyetin Sağlanması.....	114
1.6. İhşidîler İle İlişkiler.....	119
1.6.1. Mısır'ın Hâkimiyet Altına Alınması.....	120
1.6.1.1. Mısır'ın Ele Geçirilmeden Önceki Durumu.....	120
1.6.1.2. Mısır'ın Ele Geçirilmesi İçin Yapılan Propaganda ve Hazırlıklar.....	125
1.6.1.3. Mısır'ın Ele Geçirilmesi	131
1.6.1.4. Mısır'da Fâtımî Hâkimiyetinin Tesis Edilmesi	142
1.6.2. Hicaz'da Hutbelerin Mu'izz Adına Okunması.....	147
1.6.3. Bilâdüşşam'ın (Suriye) Ele Geçirilmesi	150
1.7. Karmatîler İle İlişkiler	162
1.7.1. Karmatîler'in Dımaşk'ı Ele Geçirmeleri.....	162
1.7.2. Karmatîler'in Kahireyi Kuşatmaları.....	166
1.7.3. Karmatîler'in Kahire'yi İkinci Kez Kuşatmaları	173
1.7.4. Dımaşk'ın Karmatîler'den Geri Alınması	182

1.7.5. Yaşanan İç Karışıklıklar ve Dımaşk'taki Hâkimiyetin Kaybedilmesi-----	183
1.8. Hilâfet Merkezinin Kahire'ye Taşınması-----	200
1.9. Veliâht Tayin Etmesi, Vefatı ve Şahsiyeti-----	211
1.9.1. Oğlu Nizâr'ı Veliâht Tayin Etmesi-----	211
1.9.2. Vefatı-----	217
1.9.3. Şahsiyeti-----	223

İKİNCİ BÖLÜM

İDARÎ, ADLÎ, MALÎ VE ASKERÎ TEŞKİLÂT -----	233
2.1. İdarî Teşkilât-----	233
2.1.1. Halifelik/İmâmet-----	233
2.1.2. Vezirlik-----	237
2.1.3. Divanlar-----	243
2.2. Adlî Teşkilât-----	246
2.2.1. Kadılık ve Mezâlim Mahkemesi-----	246
2.2.2. Hisbe-----	251
2.2.3. Şurta-----	253
2.3. Malî İdare-----	255
2.3.1. Para ve Darphane (Dârü'd-darb)-----	255
2.3.2. Gelirler ve Vergiler-----	258
2.4. Askerî Teşkilât-----	264
2.4.1. Ordu-----	265
2.4.2. Donanma-----	268

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNÎ, İLMÎ, EDEBÎ, KÜLTÜREL VE SOSYAL HAYAT -----	273
3.1. Dinî Hayat-----	273
3.1.1. Ezan, Hutbe, Namaz ve Bazı Dinî Uygulamaların İsmâilî Mezhebine Göre Düzenlenmesi-----	273
3.1.2. Sahabe'ye Karşı Tutum-----	277
3.1.3. Gadîr-i Hum-----	279
3.1.4. Âşûrâ Mâtemi-----	280
3.1.5. Diğer Mezhep Mensupları ile İlişkiler-----	282
3.1.6. Gayri Müslimler İle İlişkiler-----	293
3.1.7. İsmâilî Doktrin Gelişimi ve Mezhebin Yaygınlaşması-----	303
3.2. İlmî Hayat-----	321
3.2.1. Dinî İlimler-----	321
3.2.2. Pozitif Bilimler-----	326
3.4. Kültürel ve Sosyal Hayat-----	339
3.4.1. İmar Faaliyetleri-----	339
3.4.2. Bayramlar, Merasimler ve Eğlenceler-----	356

SONUÇ -----	369
KAYNAKÇA -----	373
EKLER -----	405